

ընկնում է Մռութի մօտ, այժմեան նահատակի տեղը, ուր վրայ են հասնում թուրքերը և նահատակում:

ԿԱՆԱԼՐԴՈՒԹԻՒՆ

Կարկսագիր. — Կախարդութեամբ պարապող մարդիկ կան՝ շատ դիւղերում, բայց բոլորից նշանաւոր համարւում է բանանցեցի Գրբաց Աւորը: Սա ունի մի քանի ձեռագիր Սողոմոնի, Վեցհաղարեակ, Հաւախօս և այլ գրքեր, որոնց օգնութեամբ կարողանում է գուշակութիւններ անել, կորուստներ գտնել, գողի տեղն իմանալ, միւսի սէրը գրաւել, սիրահարներին գրգռեցնել միմեանցից և այլն: Բայց այս բոլորը անում են և միւս գրբացները, բանանցեցի Յակոբի փառքը կայանում է ներանում, որ նա միայն կարող է կապել երկինքը կարկտից, աղատել գիւղացու ապրուստի միակ միջոցը կարկաի աւերիչ հարուածներէ: Եւ այս հետեւեալ միջոցով.

Համարձման օրը միւս մատաղների հետ մորթում են և մի չալ աճծ, որի արիւնով ինքը Յակոբը գրում է թղթի վրայ հետեւեալը. «Մեծ և երաշխորհ Տեառն մեր տէրն Յիսուս Քրիստոս յորժամ երթալը յերուսաղէմ, Հարցին ցնա աշակերտքն. «Ինչ արասցուք, յորժամ դալ ամպ կարկտից:» Պատասխանի ետ նոցա տէրն մեր Յիսուս Քրիստոս. «ասացէք Աստուծոյ հետեւ»:

Ահա այս գրուածը ոլորում, անց է կացնում եղեգնի կամ մի ծակ փայտի մէջ, երկու ծայրը ամրացնում և տանում արտի կամ այգու մօտ մի բարձր տեղ տնկում: Ահա այս աղօթքը թող չի տալիս, որ կարկուտը այդ տեղին խփի: Բանանցի, սրա շրջակայ և նոյնիսկ Գանձակի շատ արտերն ու աղբիւնները ամէն տարի այսպէս ապահովագրւում են: Եւ որովհետեւ ապահովագրողների թիւը չափազանց մեծ է և Գրբաց Յակոբը ամենի համար չի կարողանում ինքը գրել, ուստի թող է տալիս, որ ուրիշներ արտագրեն այդ աղօթքը. միայն որպէսզի դա իւր գորութիւնը չկորցնի՝ պահանջում է որ տառ առ տառ արտագրեն, առանց իմաստն ըմբռնելու:

Գարի ցկել.—Մեծ մասամբ դարի ցկողները կանայք են լինում: Նրանք այս միջոցով գուցակում են, թէ Հիւանդութիւնը ո՞ր սուրբն է տուել, թէ կորած իրը ո՞ւր է կամ ո՞ւր մօտն է, թէ մտադրուած խորհուրդը կրկատարուի թէ ոչ:

Իւրաքանչիւր դարի ցկող ունի երեք դարի. որոնցից մինը արծաթապատ է, և կամ երկու ցորեն և մի դարի: Նա սրանց պահում է մի մետաքսեայ թաշկինակի մէջ մեծ յարգանքով, որոշեալ սրբութիւն վերադրելով նրանց:

Գարի ցկելիս թաշկինակը փաթթում է ձախ ձեռին, գարիները դնում այդ ձեռի ափին, նշանակում թէ այս դարին այս ինչ սուրբը կամ այս ինչ մարդն է նշանակում. ապա աջ ձեռը դնում է ձախի վրայ, Յիսուս Քրիստոս ասելով երեք անգամ թափ տալիս, աջ ձեռքը վերցնում և նայում, թէ արծաթապատ դարին կամ ցորենը ո՞ր դարու մօտ է ընկել, նրանից էլ յառաջացել է Հիւանդութիւնը և կամ նրա մօտ է գտնուում կորուստը:

Գարի ցկողը մեռնելիս դարիները տալիս է իւր ամենասիրելիին և այնուհետև այս վերջինն է շարունակում գուշակութիւններ անել, ստանալով նրա օրհնութեան հետ և նրա ունեցած շնորհքը:

Վիճակի ջրով ևս գուշակութիւններ են անում այսպէս.

Համբարձման վիճակը հանելուց լետոյ վիճակի ջուրը ածում են մի «Կաթ» (գաւաթ) մէջ և երկու բութ մատերը միմեանց լեռնած երկու ցուցամատով բռնում են գաւաթը և սկսում սրբերի անուններ տալ. որի անունը տալիս գաւաթը դէպի աջ պտտուի, նրանից է առաջացել Հիւանդութիւնը կամ անյաջողութիւնը. իսկ եթէ ձախ պտտուի՝ նրանից չէ:

Մի քանի տեղեր երկու մարդ են բռնում գաւաթը իրենց բութ մատերով, իսկ քաղաքում միմիայն մի մարդ՝ երկու բութով, միւս մատերը ծածկած:

Խաչ փցի.—Որպէսզի գուշակեն, թէ անելիք ճանապարհորդութիւնը լաւ թէ վատ հետևանք պիտի ունենայ, դնում են խաչակապ գիւղի մօտ գտնուած Խաչ-Յի մատուռը*), 5—10

*) Այս մատուռը նոր են կառուցել այն խաչքարի վրայ, որ ընկած էր մի հինասուրբ, փտած կաղնու տակ:

մանրիկ քարեր վերցնում և բոլորը միասին ձգում մատուռի մէջ դտնուած միակ խաչքարի վրայ. եթէ քարերը խաչաձև դասաւորուեցին, ասել է՝ թէ ճանապարհորդութիւնը «բարի» է, իսկ եթէ ոչ՝ «չար», պէտք է յետ կենալ: Եւ շատ շատերն այլևս չեն շարունակում ճանապարհը՝ եթէ «բարի» չի գալիս: Ուրիշներ և մանաւանդ կանայք նոյն կերպ գուշակում են թէ իրենց իղձերը կատարուելու են թէ ոչ:

Գիլ-կապ.—Երբ մի անասուն է կորչում, գիլ-կապ անող պառուներին խնդրում են գալլերի բերանները կապել, որ պէսզի կորած անասունին չուտեն: Սրանք էլ կամ թել են վերցնում, մատի վերայ փաթաթում և Հանգուտում և կամ մի դրչահատ, բերանը բացանում և ապա փակում և այդպէս պահում: Այս երկու դէպքումն էլ ասում են Հետեւալ աղօթքը.

Գիլ անեմ, գիլ կապ անեմ.

Կորներդ*) մո-մայ անեմ.

Ոտներդ խոզանի անեմ.

Աչքերդ կծորի**) անեմ:

Մինի սէրը գրաւելու համար.—Նրա շորերի մէջ յոպ-յոպի իւղ են գցում, շորերի բանրակի Հետ բորենու մազ դնում***):

Ամուսիններն միմեանցից գժտեցնելու նպատակով գողանում են կնոջ մազերից և երեք անգամ Հանգուտում և այդպէս պահում: Երբ կամենում են, որ Հաշտուին, Հանգուտը արձակում են:

Խաչի դուլ.—Միքանի սրբավայրերում կան սաստիկ ջրղային և կրօնատէր կանայք կամ տղամարդիկ: Որոնք իրենց խաչի դուլ (ծառայ) են կոչում. սրանք աւելում մաքրում են այդ սրբատեղիները, օգտում նրանց եկամուտներից, և ուխտաւորներ եկած ժամանակ ուշաթափում (շափում) և գուշակութիւններ անում Սրանք միքանի Համախոհ կանայք են ունենում, որոնք օգնում են ուխտաւորներին կերակուր եփելիս և

*) Ատամները.

**) Լուսատտիկի. կարծում են թէ լուսատտիկի աչքերը չափազանց փոքր են և իրենց արձակուող լուսից շացած՝ ուլինջ չեն տեսնում:

***) Մամիկոնեան. Զատութիւն. եր. 127.

Նրանցից տեղեկանում նրանց ղրութեան և ուխտի մասին: Ապա այս բոլորը Հաղորդում են խաչի ղուլին: Սա յարմար ըոպէին՝ յանկարծ վայր է ընկնում, ձեռներն ու ոտները խփում գետնին, ուշաթափւում, ձեռներով ձեծում կուրծքը, անկապ խօսքեր ասում և ապա Հետզհետէ Հանդարտւում: Այս ժամանակով ուզում է գուշակել տալ, բռնում է նրա ձախ ճկոյթ մատից: խաչի ղուլը կիսաբաց աչքերով նայում է դրան և կցկրտուր ձայնով ասում.

Կաղնի-խաչ, ես քե մատաղ,

Կաղնի-խաչ, ես քու լիս երեսին մատաղ.

Կաղնի-խաչ, ես քու ցաւն ու չոռը տանեմ.

Կաղնի-խաչ, ես քո ոտի տակի հողն եմ.

Կաղնի-խաչ, ես քու դարավաշը, քու ծառան եմ:

Յետոյ մեկամաղձոտ ձայնով երգում է.

Քու ցաւերին կանեն դարման,

Քիր ու ախպեր Կաղնի խաչը.

Չոր-չոր գնա նրանց տակը,

Երեսիդ քսիր նրանց քարերը.

Գնա սիրով ու հաւատով

Թամուզ ու պայծառ սրտով.

Նրանք քեզնից շամբիր նուզեն,

Անծին աչառ ու մատաղ նուզեն:

Պատգամ Հարցնողը լարուած ուշադրութեամբ, շատ անգամ արցունքն աչքերին լսում է և կատարում ասածները:

Այսպիսի խաչի ղուլերից Հռչակ են Հանել Կիրանց գեւղի մօտ գտնուած վերոյիշեալ Կաղնի-խաչի ղուլ՝ Բանասցեցի Նազուկ Թանգի աքերը և Գետաշէնի ս. Նշանի-ղուլ Ակոփը, որ նոյն իսկ մատուան յետեւումն է թաղուել: Սա երկար տարիներ շահագործել է ս. Նշանի մատուռը և խաբել ժողովրդին, մինչև անգամ Հերթիկներից ներս ցատքելով. ուր նախապէս ծածուկ վերմակներ են բռնած եղել, որպէսզի ալբ բարձրութիւնից թռչելիս ոտներն չկոտրուին: